

ALIA

Revista de Estudios Transversales

Número 3^{03/2014}

Prólogo / Pròleg / Prologo p. 2

Francesco Consiglio **Il concetto di Natura nella filosofia di Denis Diderot** p. 7

Matilde Maria Gonçalves de Sá **El concepto de persona y construcción de persona prudente, a la luz de la *Ética a Nicómaco*** p. 23

Mosè Cometta **Le due fondazioni dell'università europea** p. 33

Joan Bähr, José Vives-Rego **Identidad personal, felicidad y sostenibilidad: reflexiones desde la fenomenología** p. 47

Marta Gil **La comunidad racional de los seres humanos y el cosmopolitismo estoico: la propuesta de Martha Nussbaum** p. 65

Prólogo / Pròleg / Prologo

Alia 3, 2014

ALIA 3

Este prólogo pretende ser una breve reflexión sobre los fenómenos actuales que agitan Europa. Las recientes votaciones suizas en relación a la cuestión de los extranjeros y la diversidad cultural, la reaparición de extremismos de corte fascista, el choque entre conflictos de intereses en Ucrania, que vuelve a problematizar las fronteras, y los próximos comicios europeos hacen imprescindible un esfuerzo para entender hacia qué dirección avanzamos. A mayor razón *Alia*, nacida para participar en el renacimiento de la cultura europea en sus diversas manifestaciones – y por eso considerando la multiplicidad de las lenguas una riqueza y no un problema (es necesario subrayar la importancia geopolítica y epistemológica de la riqueza lingüística en la mejora de las condiciones humanas) – no podía sustraerse al debate.

La Unión Europea, surgida recientemente sobre una base puramente económica, ha obtenido notables resultados a la hora de lograr una mayor penetración de mercados nacionales. En ese sentido y como ejemplo pueden considerarse la libre circulación de personas, capitales y mercancías, así como las políticas compartidas sobre el mercado común de energía y transportes.

Aquest pròleg pretén ser una breu reflexió sobre els fenòmens actuals que agiten Europa. Les recents votacions suïsses en relació a la qüestió dels estrangers i la diversitat cultural, la reaparició d'extremismes de caire feixista, el xoc entre conflictes d'interessos a Ucraïna, que torna a problematitzar les fronteres, i els propers comicis europeus fan imprescindible un esforç per entendre cap a quina direcció avancem. A més motiu *Alia*, nascuda per participar en el renaixement de la cultura europea en les seves diverses manifestacions – i per això tot considerant la multiplicitat de les llengües una riquesa i no un problema (cal subratllar la importància geopolítica i epistemològica de la riquesa lingüística en la millora de les condicions humanes) – no podia sostreure's al debat.

La Unió Europea, sorgida recentment sobre una base purament econòmica, ha obtingut resultats notables a l'hora d'aconseguir una major penetració de mercats nacionals. En aquest sentit i a tall d'exemple es poden considerar la lliure circulació de persones, capitals i mercaderies, així com les polítiques compartides sobre el mercat comú d'energia i transports.

La història ensenya que l'intercanvi econòmic ha vingut

Questo prologo vuol'essere una breve riflessione sui fenomeni che agitano l'Europa negli ultimi tempi. Le recenti votazioni svizzere rispetto al tema degli stranieri e del diverso, l'insorgere dei movimenti di destra, le problematiche legate agli scontri in Ucraina e l'avvicinarsi delle elezioni europee rendono imprescindibile uno sforzo per capire in che direzione stiamo andando. A maggior ragione *Alia*, nata per partecipare alla rinascita della cultura europea nelle sue svariate sfaccettature – e per questo, considerando la molteplicità delle lingue una ricchezza e non un problema (occorre sottolineare l'importanza geopolitica ed epistemologica della ricchezza linguistica nel miglioramento della condizione umana) – non poteva esimersi da questo compito.

L'Unione Europea, sorta recentemente su una base puramente economica, ha ottenuto notevoli risultati in ambito di una maggior compenetrazione dei mercati nazionali. Così, ad esempio, la libera circolazione di persone, capitali e merci, così le politiche condivise sul mercato comune di energia e trasporti. La storia insegna che lo scambio economico è sempre stato accompagnato da uno scambio culturale: là dove circolavano

La historia enseña que el intercambio económico ha venido siempre acompañado de intercambios culturales: allí donde circulan mercancías y trabajadores circulan también personas e ideas.

Sin embargo, los fenómenos citados arriba demuestran que la gobernanza de la Unión Europea actual no convence, no genera confianza, y acaba creando más problemas de los que resuelve. Considerando sólo cuestiones económicas – encubiertas por un improbable halo científico teológico por el cual sus dictámenes son dogma misterico (¿enunciado por quién?) al cual debe obedecerse siempre sin reflexionar – se consigue desarrollar un mercado único con evidentes ventajas en algunos ámbitos, pero los costes sociales y culturales acaban resultando ser demasiado elevados para el territorio. La Unión Europea no ha sido edificada sobre un concepto común e inclusivo sino sobre la misma separación y colonización económica entre estados del norte y del sur. Resulta interesante subrayar a este respecto cómo la cuna cultural europea, Grecia, forme hoy parte de los denostados PIGS.

Frente a las decisiones de Bruselas – percibidas como imposición de un poder distante y desconocido – aumenta el malestar local. La tecnificación y burocratización de las instituciones democráticas diluyen de hecho la libertad de las comunidades políticas. Incapaces de favorecer la interacción entre diversidades histórico-culturales, las instituciones europeas conciben la integración como una

sempre acompanyat d'intercanvis culturals: allà on circulen mercaderies i treballadors circulen també persones i idees.

No obstant això, els fenòmens suara esmentats demostren que la governança de la Unió Europea actual no convenç, no genera confiança, i acaba creant més problemes dels que resol. Considerant només qüestions econòmiques – encobertes per un improbable halo científic teològic pel qual els seus dictàmens són dogma misterièric (enunciat per qui?) al qual s'ha d'obeir sempre sense reflexionar – s'aconsegueix desenvolupar un mercat únic amb evidents avantatges en alguns àmbits, però els costos socials i culturals acaben resultant massa elevats per al territori. La Unió Europea no ha estat edificada sobre un concepte comú i inclusiu sinó sobre la mateixa separació i colonització econòmica entre estats del nord i del sud. Resulta interessant subratllar en aquest sentit com el bressol cultural europeu, Grècia, formi avui part dels injuriats PIGS.

Davant les decisions de Brusselles – percebudes com imposició d'un poder distant i desconegut – augmenta el malestar local. La tecnificació i burocratització de les institucions democràtiques dilueixen de fet la llibertat de les comunitats polítiques. Incapaces d'afavorir la interacció entre diversitats històricoculturals, les institucions europees conceben la integració com una estandardització (vegeu com a exemple la desastrosa aplicació de la "Reforma de Bolonya" a la universitat). D'una banda avancem en la carrera desenfrenada cap a la integració mercantil

mercanti e lavoratori circolavano giocoforza persone e idee.

Tuttavia, i fenomeni sopracitati dimostrano che lo stato dell'Unione Europea attuale non convince, non soddisfa e, anzi, genera più problemi di quanti ne risolva. Le mere considerazioni economiche – ammantate d'un improbabile alone scientifico-teologico, per cui i dettami del mercato sono dogma misterico (enunciato da chi, poi?) cui si deve obbedire senza riflettere – sviluppano sì un mercato unico e portano evidenti vantaggi ad alcune imprese, ma i costi sociali e culturali risultano elevati per il territorio. L'Unione Europea è stata edificata non su un concetto comune e inclusivo d'Europa, ma sulla separazione e colonizzazione economica tra stati del nord e del sud. Risulta interessante sottolineare, a questo riguardo, come la culla culturale europea, la Grecia, formi oggi parte dei famigerati PIGS.

Di fronte alle decisioni di Bruxelles – percepite come imposizioni da un potere distante e sconosciuto – aumenta il malumore locale. La tecnificazione e burocratizzazione della politica diluiscono infatti la libertà delle comunità politiche. Incapaci di favorire l'interazione tra diversità storico-culturali, le istituzioni europee concepiscono l'integrazione come una standardizzazione (vedasi ad esempio la disastrosa applicazione della "Riforma di Bologna" dell'Università). Da una parte vi è una corsa sfrenata all'integrazione mercantile degli Stati dell'Est, dall'altra un tentativo fallimentare (fortunatamente!) di standardizzazione

estandarización (véase como ejemplo la desastrosa aplicación de la "Reforma de Bolonia" en la universidad). Por un lado avanzamos en la carrera desenfrenada hacia la integración mercantil de los estados del este y por el otro hacia una fallida tentativa -afortunadamente- de estandarización y homologación de los Estados europeos. Lo que no comprende Bruselas, y se desprende de sus propias políticas, es que la riqueza europea ha sido siempre la coexistencia - en un espacio geográfico limitado - de numerosas diferencias (lingüísticas, culturales, históricas, jurídicas).

El aumento de la xenofobia demuestra como las políticas comunitarias en vez de favorecer el sentimiento de cohesión cultural en realidad han hecho aumentar los problemas relacionados con la percepción de la diferencia. Europa, continente único por cultura y riqueza espiritual, nace y puede sobrevivir sólo en presencia de constantes flujos socioculturales. Como sostenía Przywara en *La idea de Europa*, ésta no sería nada sin los influjos africanos y asiáticos. La misma filosofía - y con filosofía se entiende la capacidad seria de crítica cultural, y no, como algunos creen, pensamiento *tout court* -, la cima más alta del espíritu europeo no habría existido a no ser por las numerosas influencias externas. Bastaría con citar la importancia judía y africana en el pensamiento cristiano, por no hablar de la egipcia y oriental sobre el pensamiento griego.

Ahora, revisados los problemas actuales a la luz de esta génesis histórica, adquieren un

dels estats de l'est i de l'altra cap a una temptativa fallida -afortunadament - d'estandardització i homologació dels Estats europeus. El que no comprèn Brussel·les, i es desprèn de les seves pròpies polítiques, és que la riquesa europea ha estat sempre la coexistència - en un espai geogràfic limitat - de nombroses diferències (lingüístiques, culturals, històriques, jurídiques).

L'augment de la xenofòbia demostra com les polítiques comunitàries en comptes d'afavorir el sentiment de cohesió cultural en realitat han fet augmentar els problemes relacionats amb la percepció de la diferència. Europa, continent únic per cultura i riquesa espiritual, neix i pot sobreviure només en presència de constants fluxos socioculturals. Com sostenia Przywara a *La idea d'Europa*, aquesta no seria res sense els influxos africans i asiàtics. La mateixa filosofia - i amb filosofia s'entén la capacitat seria de crítica cultural, i no, com alguns creuen, , pensament *tout court* -, el cim més alt de l'esperit europeu no hauria existit si no fos per les nombroses influències externes. N'hi hauria prou amb citar la importància jueva i africana en el pensament cristià, per no parlar de l'egípcia i oriental sobre el pensament grec.

Ara, revisats els problemes actuals a la llum d'aquesta gènesi històrica, adquireixen un significat diferent. La problemàtica de l'ordenació europea és la de coordinar i reunir les exigències particulars del localisme amb aquelles universalistes de la globalització, sense perdre de vista la necessària harmonia amb altres cultures. El repte no és gens

e omologazione degli Stati europei. Ciò che non comprende Bruxelles nelle proprie politiche è che la ricchezza europea è sempre stata la coesistenza - in uno spazio geografico limitato - di numerose differenze (linguistiche, culturali, storiche, giuridiche).

L'insorgere del problema della xenofobia dimostra appunto come le politiche europee, invece di aumentare il sentimento di coesione culturale, abbiano in realtà aumentato i problemi legati alla percezione del diverso. L'Europa, continente unico per cultura e ricchezza spirituale, nasce e può sopravvivere solo in presenza di costanti flussi socioculturali. Come sosteneva Przywara in *L'idea d'Europa*, essa non è nulla senza gli influssi africani ed asiatici. La stessa filosofia - e con filosofia s'intende capacità seria di critica culturale, e non, come alcuni credono, pensiero *tout court* -, la vetta più alta dello spirito europeo, non avrebbe potuto esistere senza i numerosi influssi esterni. Basti citare le influenze ebraiche e africane sul pensiero cristiano, per non parlare di quelle egiziane e orientali sul pensiero greco.

Ora, i problemi attuali, rivisti alla luce di questa genesi storica, assumono un contorno diverso. La problematicità dell'assetto europeo è quella di coordinare e far convergere le esigenze particolariste del localismo e quelle universaliste del globalismo, senza perdere di vista la necessaria osmosi con altre culture. La sfida è tutt'altro che semplice, ma sarebbe sciocco, nonché irresponsabile, darsi per vinti senza almeno tentare

significado distinto. La problemática del asiento europeo es la de coordinar y reunir las exigencias particulares del localismo con aquellas universalistas de la globalización, sin perder de vista la necesaria armonía con otras culturas. El reto no es nada sencillo, pero sería una estupidez y una irresponsabilidad darse por vencidos sin al menos intentarlo.

Es evidente que el camino recorrido hasta ahora no ha producido los resultados deseados, por el contrario, ha fomentado la aversión a los intentos de cohesión continental. Deberíamos meditar sobre esta derrota. El elemento central de nuestra reflexión está, sin embargo, claro: la ausencia de una dimensión clara y compartida en relación a los valores europeos. La Unión Europea, tal y como lo es hoy, de ninguna manera es europea. Claro, lo es geográficamente, pero no en su espíritu. Para volver a ser europea, y por lo tanto recuperar una visión que vaya más allá de los simples cálculos económicos – y de ese modo pueda ser apreciada por la mayoría de la población – debe recuperar los valores de Europa y actualizarlos. Aunque pueda parecer paradójico: no puede haber unidad de espíritu y apertura hacia el otro, si uno no está seguro de sí mismo.

La inseguridad cultural es la raíz misma de la intolerancia, porque allí donde no hay un proyecto común, cada cultura diferente – es decir, cada grupo social cohesionado respecto al resto – es percibido como una amenaza potencial, al que, en ausencia de argumentos válidos y

senzill, però fóra una estupidesa i una irresponsabilitat donar-se per vençuts sense com a mínim intentar-ho.

És evident que el camí recorrent fins ara no ha produït els resultats desitjats, per contra, ha fomentat l'avversió als intents de cohesió continental. Caldria meditar sobre aquesta derrota. L'element central de la nostra reflexió és, però, clar: l'absència d'una dimensió clara i compartida en relació als valors europeus. La Unió Europea, tal com ho és avui, de cap manera és europea. És clar, ho és geogràficament, però no en el seu esperit. Per tornar a ser europea, i recuperar, per tant, una visió que vagi més enllà dels simples càlculs econòmics – i d'aquesta manera pugui ser apreciada per la majoria de la població – ha de recuperar els valors d'Europa i actualitzar-los. Encara que pugui semblar paradoxal: no pot haver unitat d'esperit i obertura cap a l'altre, si un no està segur de si mateix.

La inseguretat cultural és l'arrel mateixa de la intolerància, perquè allà on no hi ha un projecte comú, cada cultura diferent – és a dir, cada grup social cohesionat respecte a la resta – és percebut com una amenaça potencial, al qual, en absència d'arguments vàlids i valors sòlids, se li fa front amb la força i l'agressió. El renaixement d'una cultura europea forta, amb els seus valors i trets – allunyada, per què no, de la influència dels Estats Units d'Amèrica – és essencial per al desenvolupament d'un procés obert i solidari.

Aquesta és, doncs, la magnitud del desafiament d'avui: la construcció d'una nova Europa

quest'impresa.

È evidente che la strada condotta finora non abbia dato i risultati sperati, ma, anzi, abbia fomentato l'avversione a tentativi di coesione continentale. Occorre meditare su questa sconfitta. L'elemento centrale, dal nostro punto di vista, è però lampante: l'assenza di una dimensione chiara e condivisa rispetto ai valori europei. L'Unione Europea, com'è oggi, non è per nulla europea. Certo, lo è geograficamente, ma non nello spirito. Per tornare ad essere europea, e cioè per avere una progettualità al di là dei semplici calcoli economici – e poter dunque essere apprezzata dalla maggioranza della popolazione – deve recuperare i valori europei. Per quanto possa sembrare paradossale è così: non vi può essere comunione di intenti e apertura verso l'Altro se non laddove uno è sicuro di sé stesso. 5

L'insicurezza culturale è la radice stessa dell'intolleranza, poiché laddove manca una progettualità comune ogni cultura diversa – e cioè ogni gruppo sociale coeso ma altro rispetto al proprio – viene percepita come una potenziale minaccia, alla quale, in mancanza d'argomenti validi e di valori forti, occorre rispondere con la forza e l'aggressività. La rinascita di una forte cultura europea, coi suoi valori e i suoi tratti caratteristici – che la separino, perché no, dall'influenza degli Stati Uniti d'America – è imprescindibile per lo sviluppo d'un'Europa aperta e solidale.

Questa è, dunque, la grandezza della sfida di oggi: costruire una nuova Europa su un progetto culturale e valoriale

valores sólidos, se le hace frente con la fuerza y la agresión. El renacimiento de una cultura europea fuerte, con sus valores y rasgos – alejada, por qué no, de la influencia de los Estados Unidos de América – es esencial para el desarrollo de un proceso abierto y solidario.

Ésa, entonces, es la magnitud del desafío de hoy: la construcción de una nueva Europa sobre un proyecto cultural y sobre unos valores compartidos claros, un proyecto propositivo. Sólo de esta manera será posible arrancar de los simplismos populistas el discurso de la acogida-discrepancia con la alteridad y cortar las alas al racismo y a la xenofobia. No es una tarea fácil – de hecho, tal vez nuestro continente nunca se haya enfrentado a una tarea tan compleja – pero somos muchos con la esperanza de trabajar para su logro. En primer lugar, la comunidad de los filósofos de la que nos sentimos orgullosos de participar, porque *Alia* en su modesto intento, lleva a cabo una batalla similar: la construcción de una comunidad europea sin borrar las diferencias culturales y lingüísticas, más bien al contrario, haciendo de ellas bandera y riqueza.

sobre un projecte cultural i sobre uns valors compartits clars, un projecte propositiu. Només d'aquesta manera serà possible arrencar dels simplismes populistes el discurs de l'acollida-discrepància amb l'alteritat i tallar les ales al racisme i a la xenofòbia. No és una tasca fàcil – de fet, potser el nostre continent mai s'hagi enfrontat a una tasca tan complexa – però som molts amb l'esperança de treballar per al seu assoliment. En primer lloc, la comunitat dels filòsofs de la qual ens sentim orgullosos de participar, perquè *Alia* en el seu modest intent, porta a terme una batalla similar: la construcció d'una comunitat europea sense esborrar les diferències culturals i lingüístiques, més aviat al contrari, fent d'elles bandera i riquesa.

chiaro e condiviso, propositivo. Solo in questo modo sarà possibile strappare il tema dell'accoglienza-discrepanza con l'Altro dai facili populismi e tarpare le ali a razzismo e xenofobia. Non è un compito facile – anzi, forse il nostro continente non ne ha mai affrontato uno di tale difficoltà – ma sono tanti a sperare e lavorare per la sua buona riuscita. Prima fra tutti, la comunità di filosofi nella quale ci iscriviamo con orgoglio, poiché anche *Alia*, nel suo piccolo, porta avanti una simile battaglia: costruire una comunità europea senza cancellare le differenze culturali e linguistiche, ma, anzi, facendone bandiera e ricchezza.

El comité de *Alia*:
Ignacio Marcio Cid, presidente
Mosè Cometta, secretario
Alex Escamilla, miembro

El comitè d'*Alia*:
Ignacio Marcio Cid, president
Mosè Cometta, secretari
Alex Escamilla, membre

Il comitato di *Alia*:
Ignacio Marcio Cid, presidente
Mosè Cometta, segretario
Alex Escamilla membro

ALIA

Revista de Estudios Transversales

Barcelona, 28 marzo 2014

Asociación de Apertura Crítica

ISSN: 2014-203X